

О. В. Білоущенко,
аспірант, Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна

МІСЦЕ І РОЛЬ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В СТРУКТУРІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

О. Biloushchenko,
post graduate student, National Academy of Culture and Arts, Kiev, Ukraine

THE PLACE AND ROLE OF TOURIST COMPLEX IN THE STRUCTURE OF REGIONAL ECONOMY

У статті проведено аналіз місця і ролі туристичного комплексу в структурі регіональної економіки. Показано, що туристичний комплекс потребує удосконалення.

Сектор туризму стимулює розвиток інших суміжних галузей економіки: транспорту, торгівлі, виробництва товарів народного споживання, зв'язку, сільського господарства та ін. Туризм, поряд з високим економічним потенціалом, також відіграє важливу соціальну роль.

Україна завжди мала величезні потенційні можливості з розвитку туристичної сфери. Проте, ці можливості до останнього часу не використовувалися в повній мірі. Основними причинами даного стану речей можна назвати — соціально-економічну кризу в країні і недостатній ступінь формування та розвитку інфраструктури туристичної галузі в Україні.

This article analyzes the role and place of the tourist complex in the structure of the regional economy. It is shown that the tourist complex for needs improvement.

The tourism sector stimulates development of other neighboring industries: transport, trade, production of consumer goods, telecommunications, agriculture, and others. Tourism, along with high economic potential, also plays an important social role.

Ukraine has always had great potential for the development of tourist areas. Nevertheless, these possibilities are until recently been used not to the full. The main reasons for this state of affairs can be called — the socio-economic crisis in the country and an insufficient degree of formation and development of the infrastructure of the tourism industry in Ukraine.

*Ключові слова: туристичний комплекс, регіональна економіка, структура, сфера туризму.
Key words: tourist complex, regional economy, structure, tourism sector.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема розвитку туристичного комплексу в структурі регіональної економіки України є вкрай важливою. І дуже актуально вона звучить для окремих регіонів країни, де на тлі низької промислової активності існує великий потенціал розвитку туристичної галузі. Тому необхідно розробляти нові стратегії, підходи та програми удосконалення туристичного комплексу для активного підвищення конкурентоспроможності регіонів України на туристичному ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

З різних аспектів економіки та організації туризму, зокрема з оцінки умов і факторів підвищення ефективності використання ресурсів регіону для сталого розвитку туризму розглядалися в роботах А.Ю. Александрової, М.Б. Біржакова, В.С. Боголюбова, Т.В. Васильєвої, В.Я. Волошина, Е.А. Джанджугзової, А.П. Дурович, В.П. Кайсарова, С.А. Севастьянової, Р.В. Хачмамук, А.Д. Чудновського та ін. Питання ефективного використання туристських ресурсів висвітлені в роботах М.М. Амирханова, С.А. Бистрова, М.А. Горенбурговим, Г.А. Коропової, Н.І. Панова, В.Г. Прудського та ін. Питання розвитку регіонального туризму і оцінки його впливу на соціально-економічну систему регіону досліджені в працях В.В. Громова, В.Г. Гуляєва, К. Каспара, В.А. Морозова, А.А. Тататінова, К.В. Харитоновича.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є вивчення закономірностей і особливостей розвитку туристичного комплексу в структурі

регіональної економіки, аналіз сучасних тенденцій та особливостей його розвитку, пошук шляхів вирішення проблем розвитку туристичного комплексу на сучасному етапі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна має потужний природний і культурно-історичний потенціал для розвитку різних видів регіонального туризму. Але індустрія гостинності в нашій країні, незважаючи на проголошення пріоритетів державної політики з її підтримки, продовжує залишатися ризиковою і недостатньо розвинутою галуззю при зростаючому попиту на її послуги. Конкуренція з боку міжнародного туризму змушує український туристсько-рекреаційний комплекс шукати напрями адаптації до сучасних умов.

У нових економічних умовах, що характеризуються посиленням конкуренції, зміною галузевої структури в регіонах, туризм як сфера господарської діяльності має величезне значення. Туризм може забезпечити підйом економіки регіону при створенні ефективного системи регулювання даної галузі. За прогнозами Всесвітньої туристської організації, число туристських прибуттів до 2020 р. складе 1,6 млрд чоловік, світові доходи від туризму в 2020 р. зростуть до 2 трлн дол. [1].

Створення в Україні сучасного високоєфективного і конкурентоспроможного туристського комплексу, що забезпечує широкі можливості для задоволення українських і зарубіжних споживачів в різноманітних туристських послугах — головне завдання держави на сьогоденному етапі [2, с. 22].

Для цього необхідне вироблення стратегій туристської діяльності, визначення напрямів розвитку, надання підтримки розвитку організацій туристського комплексу (у тому числі шляхом фінансування перспективних туристських програм).

Важливим аспектом є проведення відповідної економічної політики, укладання угод з іноземними державами з метою створення кращих умов для економічних відносин з ними [3, с. 21—22].

Україна з її сприятливим кліматом та багатими природними ресурсами, безцінними пам'ятками історії та культури має всі підстави для успішного прийому українських та іноземних туристів.

Українські курорти, як правило, поділяють на 4 великі групи: Крим, Карпати, Азов, Чорноморське узбережжя. І в кожній курортній зоні відпочиваючі можуть отримувати чудовий відпочинок.

Українські туристичні комплекси славетні:

- множиною і різноманітністю вибору пляжів, парків, туристичних маршрутів;

- санаторіїв, оздоровчих комплексів, грязьових лікарень;

- історичними місцями, де постійно проводяться екскурсії (історичним палацам, замкам, монастирям, фортецям);

- архітектурними пам'ятниками;

- дуже м'яким кліматом, при якому можна відпочивати в будь-який час року (кліматичні умови України значно кращі і м'якші, ніж пропонують туристам зарубіжні курорти);

- дивовижною красою і мальовничими місцями: лісів, гір, печер, річок, озер, водоспадів.

Вважається ефективним та раціональним створювати туристичні зони в межах вже сформованих курортних регіонів і рекреаційних зон. При цьому необхідно віддавати перевагу тим учасникам, які мають сформовану мережу здравниць та туристичних закладів, вигідну транспортну інфраструктуру.

Платформою обслуговування туристів є туристська програма, яка створюється з комплексу такого сервісу, як проживання, екскурсійне обслуговування, харчування, транспортні, побутові, курортні, дозвілєво-розважальні, спортивні послуги та ін.

Основою економіки багатьох країн світу — є туризм. Сьогодні він трансформувався в індустрію міжнародного масштабу, що займає третє місце за доходами серед провідних галузей економіки, поступаючись лише нафтовидобувній промисловості та автомобілебудуванню. Проте туризм, що розглядається як галузь, в силу ряду причин, недостатньо удостоюється уваги, яка відповідала б його ролі в економічній діяльності. Однією з головних причин цього є брак правильної організації туристичної діяльності, коли економічні показники туризму якби навмисно "розчиняються" в даних інших галузей регіональної економіки.

Туризм як одна з високодохідних галузей економіки, що має динамічний розвиток, стає активним джерелом надходжень доходів до бюджету та робить значний вплив на платіжний баланс країни [4, с. 123]. Окрім впливу на економіку країни, туризм впливає на її соціальне, культурне та екологічне середовище.

Тому не випадково, що інтерес до цієї сфери діяльності кожен час зростає, притягуючи до неї практично всі країни світу, в тому числі й Україну. Вплив туризму в Україні поки незначний: він адекватний внеску нашої держави на розвиток даної галузі та стримується, перш за все, відсутністю інвестицій, нерозвиненістю туристської інфраструктури, низьким рівнем будь-якого сервісу, та дефіцитом кваліфікованих кадрів. На превеликій жаль, існує стійкий міф про Україну, як про зону підвищеного ризику, що приводить до зменшення світового туристського потоку до нашої країни.

В Україні існує чимало регіонів із сприятливими умовами для формування і розвитку туристичних комплексів. Однак відсутність продуманої політики в цій галузі є гальмом для їх розвитку.

З розвитком туризму посилюються зв'язки між туризмом і економікою регіону. Регіон виступає як ресурсна основа для ефективного функціонування і розвитку туристичної галузі, туризм же, володіючи мультиплікативним ефектом, здатний створити передумови для економічного підйому регіону шляхом вирішення його соціально-економічних проблем. Сформовані підходи для забезпечення сталого розвитку туризму в регіонах не розглядають туризм як цілісну велику відкриту систему, що не тільки не дозволяє вирішити весь спектр проблем розвитку туризму, але й здатне породити негативні тенденції, що призводять до нестійкості розвитку як самої туристичної сфери, так і регіону в цілому.

Розвиток туристичної галузі в Україні істотно впливає на такі сегменти економіки, як виробництво товарів народного споживання, зв'язок, транспорт, торгівля, будівництво, сільське господарство і є одним з найбільш багатообіцяючих курсів структурної перебудови економіки.

Аналізуючи перспективу розвитку сфери туризму в Україні, перш за все, потрібно акцентувати, що теперішній туризм — це і економічна галузь, і сфера життєдіяльності суспільства взагалі, яка так чи інакше об'єднує майже всі галузі. Саме тому у світовій економіці туризм займає одне з перших місць серед інших галузей. Цей факт повинен бути основоположним фактором у формуванні сьогочасного підходу держави до туризму як такої галузі, пріоритет розвитку якої мусить позитивно відбиватися на соціальному та економічному становищі країни, заохочувати важливі галузі економіки, сприяти покращенню позитивного іміджу України на світовому ринку туристичних послуг.

Стратегічним напрямом розвитку індустрії туризму в Україні повинно стати створення такого туристичного продукту, який зміг би бути конкурентоспроможним на світовому ринку та здатним якомога більше задовольнити туристичний попит у країні, забезпечуючи на цій основі комплексний розвиток регіонів та їх соціально-економічні інтереси, при цьому зберігаючи екологічну рівновагу та історико-культурне середовище.

На думку одного з провідних фахівців туризму Роберта А. Браймера, "найбільш гальмівним фактором у розвитку туризму на суспільному рівні є відсутність уваги та підтримки з боку політиків та громадської влади. Коли на туризм не зважають, його доходи невизначені, відсутнє ретельне планування та, як наслідок, відсутній і розвиток. Як тільки буде глибока зацікавленість на законодавчому рівні, поєднання зусиль для піднесення статусу індустрії туризму на більш високий рівень не тільки у вигляді декларацій, а й конкретних заходів, щодо встановлення та підтримки економічних зв'язків, почне ефективно діяти маркетинг у сфері туризму, відтоді можна розраховувати на видимі результати" [5, с. 87].

Найближчим часом необхідно вирішити одне з ключових питань — це оптимізація взаємовідносин сфери туризму зі сферою культури, яка повинна відбудуватись на всіх рівнях влади, як у центральних органах, так і на рівні регіонів. Культурна спадщина, музеї, театри, замки, палаци в багатьох країнах світу є виключно важливим чинником залучення туристів, посилення привабливості країни для міжнародних й національних туристів. І за рахунок цього всі інші галузі економіки такі, як транспорт і громадське харчування, готельний бізнес, місцева промисловість та інші отримують свого клієнта [6, с. 148].

У багатьох регіонах України галузь туризму повинна стати одним з основних джерел надходжень до дер-

жавного та місцевих бюджетів, тому, перш за все, потрібно визначити проблеми в функціонуванні туристичної галузі та розробити основні напрями щодо їх вирішення.

На сьогодні, можна виокремити наступні проблеми, які стримують діяльність туристичної галузі та її розвиток, а саме:

- брак розповсюдженої системи інформаційного та PR забезпечення діяльності туристичної сфери та туристичних представництв за кордоном;
- незручний візовий режим для іноземних туристів та відсутність цивілізованих умов перетину кордону;
- податкове законодавство, яке не сприяє інвестиційним потокам в інфраструктуру туризму;
- проблема відсутності взаємодії сфери туризму та санаторно-курортного комплексу у зв'язку з підпорядкованістю різним відомствам;
- недоліки та проблеми в системі регіонального управління;
- проблема тіньової економіки в країні;
- необхідність делегування частки повноважень органам місцевого самоврядування.

Для подальшого удосконалення діяльності туристичної сфери чималу роль відіграє інформація про довкілля, яка складається з демографічних, науково-технічних, політико-правових, соціально-культурних, природних та економічних факторів. Всі ці данні обов'язково повинні бути зосереджені у належних інформаційних центрах, які в свою чергу будуть об'єднані в єдину систему інформації. Ця система повинна бути повною, чіткою, зрозумілою у застосуванні і мати статус прозорості та загальнодоступності.

Що стосується Державної податкової системи, то вона суттєво впливає на соціально-економічну ефективність діяльності рекреаційно-туристичної галузі. Тому для сучасної держави головним завданням є усунення перепон для розвитку туризму напрямом проведення виваженої податкової політики з метою підтримки та захисту суб'єктів діяльності рекреаційно-туристичної сфери.

Проблеми податкового законодавства України стосуються, в першу чергу, сплати таких податків та зборів, як податок на додану вартість, земельний податок, готельний та курортний збір. Не відпрацьований механізм заохочувального оподаткування в сфері інформаційно-рекламної діяльності, стимулювання потоку інвестицій в туристичну галузь. Оптимізований процес оподаткування рекреаційно-туристичної діяльності в регіонах неодмінно буде сприяти підвищенню дохідної частини бюджетів на всіх рівнях: державному, регіональному та місцевому.

Слід зазначити, що сфера туризму прямо та опосередковано впливає на всю структуру регіональної економіки, стимулює розвиток малого і середнього бізнесу, а також таких сегментів економіки, як транспорт, виробництво товарів широкого вжитку, торгівля, будівництво, сільське господарство. Створення нових підприємств і розвиток вже існуючих, сприятиме наповненню казни на усіх рівнях і перебудові регіону в цілому [7].

Дуже актуальним є питання щодо надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування відносно розвитку сфери туризму в регіонах. Це сприятиме оздоровленню регіональної економіки, соціальному захисту населення регіону і поліпшенню туристичної ситуації в країні в цілому.

ВИСНОВКИ

На підставі вищесказаного, можна зробити певні висновки щодо ролі та місця туристичного комплексу в структурі регіональної економіки. Україна на сьогодні може запропонувати у будь-який час року чималу кількість місць для відпочинку і туристичних комплексів, що надзвичайно приваблює туристів; має всі ідеальні кліма-

тичні, природні умови; налічує велику кількість історичних місць (фортеці, монастирі, музеї), які збереглися до нашого часу, і безліч туристів прагнуть побувати в цих історично-значимих місцях; нараховує велику кількість архітектурних пам'яток та будівель.

В Україні туризм визнаний однією з пріоритетних галузей економіки країни. Разом з тим як у країні в цілому, так і на регіональному рівні відсутні реальні механізми формування та розвитку ринку туристських послуг; механізми залучення інвестицій в об'єкти туризму, зберігаються екстенсивні методи використання ресурсів, у тому числі трудових, малоефективна податкова політика, ускладнена митна система, та ін. Недопрацьованими залишається багато важливих у теоретичному і практичному відношенні питань туристського маркетингу і рекламної діяльності.

У даних умовах необхідна розробка нових підходів до формування організаційно-економічного механізму розвитку регіонального ринку туристичних послуг в інтересах підвищення ефективності його функціонування в системі національної економіки країни.

Література:

1. Прогноз ВТО, приведений в докладе "Туризм — панорама 2020" (Tourism: 2020 Vision) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1189/1189-1.pdf>
2. Азарян О.М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу: монографія / О.М. Азарян, Н.А. Жукова. — Донецьк: Вид-во ДонМУ, 2012. — 241 с.
3. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.П. Дядечко. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 224 с.
4. Боголюбов В.С., Орловская В.П. Экономика туризма. — М.: Академия, 2005. — 192 с.
5. Браймер Р. Введение в гостиничный и ресторанный менеджмент. — М., 2006.
6. Холлоуей Дж.К. Туристический бизнес / Дж.К. Холлоуей, Н. Тейлор. — К.: Знання, 2007. — 798 с.
7. Музыченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території: монографія. — Львів: Новий Світ-2000, 2012. — 176 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/muzychenko33.htm

References:

1. Prognoz VTO, privedennyj v doklade "Tourism — panorama 2020" (Tourism: 2020 Vision). available at: <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1189/1189-1.pdf> (Accessed 4 May 2014).
2. Azarian, O.M. and Zhukova, N.L. (2012), Rynok turystychnykh posluh: monitorynh i rozvytok kompleksu marketynhu [Tourism market: monitoring and development of the marketing mix], Monohrafija, Vyd-vo DonMU, Donetsk, Ukraine.
3. Diadechko, L.P. (2007), Ekonomika turystychnoho biznesu [Economics of tourism business], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Bogoljubov, V.S. and Orlovskaja, V.P. (2005), Jekonomika turizma [Economics of Tourism], Akademiya, Moscow, Russia.
5. Brajmer, R. (2006), Vvedenie v gostinichnyj i restorannyj menedzhment [Introduction to hotel and restaurant management], Moskva, Russia.
6. Hollovej, Dzh.K. and Tejlor, N. (2007), Turisticheskij biznes [Travel industry], Znanija, Kiev, Ukraine.
7. Muzychenko-Kozlovs'ka, O.V. (2012), Ekonomichne otsiniuvannia turystychnoi pryvablyvosti terytorii [Economic evaluation of tourism attractiveness], Monohrafiia, Novyj Svit — 2000, L'viv, available at: http://tourlib.net/books_ukr/muzychenko33.htm. (Accessed 25 May 2014).

Стаття надійшла до редакції 16.06.2014 р.